

Nr 12.

Ankom till riksdagens kansli den 2 mars 1945 kl. 11 fm.

Utlåtande i anledning av väckt motion angående förstärkning av s. k. ofullständiga jordbruk med skog från statens och bolagens m. fl. skogsdomäner.

I en inom andra kammaren väckt, till lagutskott hänvisad motion, nr 436, har herr *Hansson* i Skediga hemställt, »att riksdagen hos Kungl. Maj:t måtte begära skyndsam utredning angående förstärkning av de s. k. ofullständiga jordbruken med skog från statens och bolagens skogsdomäner liksom från skogsmark, tillhörande akademier, universitet, högskolor och stiftelser samt fideikommiss och skogsspekulanter».

Beträffande de skäl som anförts till stöd för denna hemställan får utskottet hänvisa till motionen.

Frågan om förbättring av ofullständiga jordbruk har tidigare vid många tillfällen varit föremål för utredning av sakkunniga samt prövning av riksdagen. En utförlig historik har lämnats i sammansatt andra lag- och jordbruksutskotts utlåtande nr 1 vid 1930 års riksdag samt i andra lagutskottets utlåtanden nr 40 vid 1934 års riksdag, nr 30 vid 1936 års riksdag, nr 24 vid 1937 års riksdag och nr 11 vid 1941 års riksdag. Utskottet tillåter sig hänvisa till nämnda utlåtanden.

Vid 1942 års riksdag behandlade andra lagutskottet två likalydande motioner, nr 146 i första kammaren av herr *Andersson*, *Alfred*, och herr *Hansson*, *Sven*, och nr 197 i andra kammaren av herr *Svensson* i Ljungskile, vari yrkades, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa att förslag till expropriation och förköpsrätt av jord, som behövs för komplettering av ofullständiga jordbruk, snarast måtte föreläggas riksdagen.

Utskottet, som inhämtade yttrande över motionerna från egnahemsstyrelsen, anförde i sitt i anledning av motionerna avgivna utlåtande nr 28 följande:

Såsom utskottet yttrade i sitt utlåtande vid 1941 års riksdag måste spørgsmålet om förbättring av de många ofullständiga jordbruken i landet anses vara ett samhällsintresse av sådan vikt, att frågan påkallar oavlätlig uppmärksamhet från statsmakternas sida. Att en sanering av dessa jordbruk kommer till stånd är icke blott ett socialt utan även i många fall ett jordbruksekonomiskt intresse. Enligt utskottets mening bör alltså prövning ske

av alla tillgängliga utvägar, vilka kunna bidraga till utvecklingen av de ofullständiga jordbruken. Därvid måste uppenbarligen möjligheterna att anskaffa tillskottsjord skänkas synnerligt beaktande. Därest det oundgängliga behovet därav emellertid icke kan tillgodoses på frivillighetens väg, uppkommer spørsmålet, om icke möjlighet bör finnas att kunna fylla behovet genom tvångsinlösen av sådan jord.

1936 års egnahemsutredning har efter ingående undersökningar ansett styrkt, att behov föreligger av en lagstiftning, som möjliggör tvångsinlösen i viss utsträckning av mark till komplettering av ofullständiga jordbruk. Efter det utredningen år 1938 avgivit betänkande med förslag till lagstiftning i ämnet, har på sätt framgår av den ovan lämnade redogörelsen frågan i olika sammanhang varit föremål för statsmakternas uppmärksamhet.

Egnahemsstyrelsen har i sitt över motionerna avgivna yttrande förklarat sig icke i och för sig hava något att erinra mot att möjlighet införes till expropriation av mark för komplettering av ofullständiga jordbruk i sådana fall, då en dylik åtgärd syntes ur fastighetsbildningens synpunkt uppenbarligen berättigad. Styrelsen har emellertid ansett, att frågan om vad som kan göras för underlättandet av möjligheterna till en komplettering av befintliga ofullständiga jordbruk, borde upptagas till övervägande i samband med det angelägna spørsmålet om tillskapande av en jorddelningslagstiftning, som effektivare än den nuvarande kunde hindra tillkomsten av nya ofullständiga jordbruk. Utskottet delar styrelsens uppfattning om angelägenheten av att genom lämpliga lagbestämmelser kunna förhindra att nya ofullständiga jordbruk uppkomma. Emellertid anser utskottet icke för sin del, att frågan om sättet för anskaffande av tillskottsjord till redan befintliga ofullständiga jordbruk står i sådant samband med spørsmålet om skärpning av jorddelningslagstiftningen till förhindrande av tillkomsten av nya sådana jordbruk, att förnämnda fråga behöver anstå i avvaktan på lösningen av den senare.

På sätt egnahemsstyrelsen anfört torde, oavsett om möjlighet till expropriation av tillskottsjord införes, egnahemsnämnderna kunna nå tillfredsställande resultat i fråga om möjlighet till komplettering av ofullständiga jordbruk i vissa fall. I åtskilliga fall torde emellertid, såsom egnahemsutredningen framhållit, erforderlig mark för ändamålet icke kunna anskaffas på frivillighetens väg. Utskottet hyser den uppfattningen att möjlighet bör finnas att, när alla andra utvägar förgäves försökts, kunna åstadkomma tvångsavstående av jord för stärkande av dylika jordbruk. Denna möjlighet bör dock uppenbarligen icke stå till buds, om genom en tvångsoverflyttning av mark ägaren eller innehavaren skulle tillskyndas avsevärd olägenhet; detta vore för övrigt knappast ekonomiskt möjligt, då givetvis, i överensstämmelse med vad som gäller vid expropriation i allmänhet, full ersättning för all genom expropriationen åsamkad skada skall utgå. Med hänsyn till frågans vikt vill utskottet föreslå riksdagen att till Kungl. Maj:t göra en framställning i ämnet.

Egnahemsutredningen har i sitt betänkande framlagt ett utformat förslag till lagstiftning om expropriation av mark för stärkande av ofullständigt jordbruk. I den här förut lämnade redogörelsen har i korthet upptagits utredningens förslag härutinnan, däribland vissa av utredningen föreslagna villkor i fråga om möjligheten att erhålla expropriation för detta ändamål. Enligt utskottets mening bör den sålunda verkställda utredningen snarast fullföljas. Såsom ytterligare material torde kunna tjäna de upplysningar angående hithörande spørsmål, vilka egnahemsstyrelsen förklarat sig ämna anmoda egnahemsnämnderna att lämna. Vid de fortsatta övervägandena röran-

de ifrågavarande spörsmål synes även böra uppmärksammas det av utskottet i 1941 års utlåtande påpekade förhållandet, att en tvångsöverflyttning av mark från jordbruk, som äro bebyggda och maskinellt utrustade för brukning av viss areal, kan lända till skada icke blott för det individuella jordbruket utan också för produktiviteten i större omfattning.

I de föreliggande motionerna har även berörts frågan om förköpsrätt av jord i kompletteringsssyfte. Såsom utskottet framhöll i sitt utlåtande år 1941 är denna fråga helt outredd. Möjligheten att i vissa fall på denna väg komma till ett resultat synes emellertid förtjänt av en undersökning. I anslutning till de ytterligare överväganden, som kunna erfordras beträffande en expropriationslagstiftning till stärkande av ofullständiga jordbruk, synes jämväl spörsmålet om förköpsrätt kunna upptagas till prövning.

Under åberopande av vad sålunda anförts hemställde utskottet, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville *dels*, efter verkställande av den ytterligare utredning, som kunde anses erforderlig, för riksdagen framlägga förslag till lagstiftning om expropriation av mark för stärkande av ofullständiga jordbruk, *dels ock* låta verkställa utredning av frågan om förköpsrätt av jord för samma ändamål samt för riksdagen framlägga det förslag, vartill denna utredning kunde föranleda.

Reservation anfördes av tre av utskottets ledamöter, vilka hemställde, att motionerna icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd. Riksdagen biföll utskottets hemställan.

Den 30 juni 1942 uppdrog Kungl. Maj:t åt egnahemsstyrelsen att verkställa utredning i ämnet.

Vid 1944 års riksdag hemställdes i två likalydande motioner, I: 215 av herr Bärge, Johan, m. fl. och II: 326 av herr Vougt m. fl., att riksdagen ville hos Kungl. Maj:t anhålla om en ingående utredning enligt i motionerna angivna riktlinjer rörande en sådan rationalisering av jordbruksföretagen, att deras drift göres ekonomiskt bärkraftig.

Jordbruksutskottet, som behandlade motionerna, anförde i sitt i ärendet avgivna utlåtande nr 28:

Mot storleken, sammansättningen och arronderingen av en stor del av landets jordbruksfastigheter synas kunna riktas allvarliga erinringar. Åtskilliga dylika fastigheter innehålla sålunda för ringa arealer odlingsbar jord för att de skola kunna vara bärkraftiga. Vidare finnas fastigheter som äro olämpligt eller ensidigt sammansatta i avseende å ägoslagen, i det tillgång till erforderliga skogsområden och mark som lämpar sig för anläggning av beten saknas. Slutligen bestå fastigheterna understundom av flera skiften, belägna på avsevärda avstånd från varandra och med olämplig form, vilket förhindrar en eljest erforderlig rationalisering av driften. Det sagda gäller såväl större som mindre fastigheter.

Såsom framhålles i lantmäteristyrelsens i ärendet avgivna utlåtande ha flera av de angivna förhållandena sedan åtskillig tid tillbaka varit föremål för statsmakternas uppmärksamhet, vilket bland annat föranlett lagstiftning i ämnet. — — —

I syfte att förbättra driftsförhållandena vid de ofullständiga jordbruken ha vidare sedan åtskilliga år tillbaka anvisats anslag till jordförbättringar i olika avseenden. — — —

Trots vad som sålunda och i övrigt vidtagits till stöd för särskilt det mindre jordbruket torde såsom i motionerna anföres stora delar av landsbygdsbefolkningen fortfarande leva under förhållanden, som icke kunna betraktas såsom tillfredsställande. De av motionärerna i dylikt avseende anförda siffrorna torde i stort sett giva en riktig bild av det rådande läget. Utskottet är därför ense med motionärerna om att verkligt genomgripande åtgärder äro av nöden, därest varaktiga förbättringar skola kunna åstadkommas på området.

Inom alla kretsar i landet torde numera råda enighet om att jordbruket bör kunna giva sina utövare full bärgning och att i jordbruket sysselsatta böra erhålla en levnadsstandard likvärdig med andra befolkningsgrupper. Utskottet är av den uppfattningen, att vilka former som än må förlänas de nu tillämpade åtgärderna till stöd för jordbruket, kunna dessa åtgärder icke varaktigt förbättra levnadsbetingelserna för de jordbrukare, som för sin bärgning äro beroende av avkastningen från allt för små och olämpligt sammansatta brukningsdelar. Utskottet kan därför tillstyrka motionärernas förslag att en grundlig och förutsättningslös utredning i syfte att utröna möjligheterna att i olika avseenden förstärka produktionsresurserna på dylika jordbruk bör igångsättas.

Såsom framhålles i motionerna synes till riktpunkt för de statliga stödåtgärderna på området böra tagas de s. k. familj jordbruken, d. v. s. jordbruk, som kunna skötas av och lämna full bärgning åt brukaren och hans familj. Med det sagda har utskottet icke velat uttala sig för att den nu pågående verksamheten för bildande av arbetarsmåbruk bör upphöra. Dylika jordbruk spela nämligen alltjämt stor roll, då det gäller att ordna bostads- och livsmedelsförhållandena för den stora del av befolkningen på landsbygden, som för sin utkomst i stor utsträckning är beroende av förhållandena inom andra näringsgrenar än jordbruket. Dylika stöd jordbruk synas böra bibehållas i de fall förhållandena så påkalla. De jordbruk som utskottet däremot anser såvitt möjligt böra bringas att upphöra äro de s. k. ofullständiga jordbruken, d. v. s. gårdar, vilkas innehavare för sin försörjning äro helt eller huvudsakligen beroende av den avkastning gården kan ge, men som till följd av ägornas otillräcklighet, olämpliga sammansättning eller andra orsaker icke kunna ge brukaren full bärgning.

De arealkompletteringar, som i sistnämnda fall ofrånkomligen erfordras för att dylika jordbruk skola kunna bli bärkraftiga, torde i stor utsträckning och i första hand kunna komma till stånd genom överenskommelser mellan vederbörande jordägare. Därest utflyttningar möjliggöra en önskvärd sammanslagning av två eller flera intill varandra liggande ofullständiga brukningsdelar, böra därför de berörda parterna intresseras för att frivilligt medverka till att en sådan sammanläggning verkligen sker. En annan möjlighet att komma till rätta med förhållandena härvidlag synes vara, att det allmänna får rätt till förköpsrätt, i de fall vederbörande gård skulle utbudas till salu, för att sedan kunna draga försorg om att erforderlig sammanläggning kommer till stånd. Därest tillskotts jord icke kan uppbringas på annat sätt, synes vidare kunna bli nödvändigt att komplettera ofullständiga jordbruk genom tillskott av jord eller skog från angränsande större fastigheter, varvid som yttersta åtgärd visst tvångsförfarande kan ifrågasättas. I sist-

nämnda fall måste man emellertid framgå med försiktighet, så att icke produktionsbetingelserna på eljest bärkraftiga jordbruk försämras.

Enligt vad utskottet erfarit torde de i motionerna berörda frågorna i viss mån redan vara föremål för överläggningar inom 1942 års jordbrukskommitté. Utskottet vill därför ifrågasätta, huruvida icke det av utskottet nu förordade utredningsuppdraget kunde anförtros åt denna kommitté.

Under åberopande av vad sålunda anförts hemställde utskottet, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att — i den mån undersökningar i de av utskottet berörda hänseendena icke redan igångsatts — utredning i motionernas syfte och enligt av utskottet angivna synpunkter måtte verkställas samt därav föranledda förslag så snart ske kunde föreläggas riksdagen. Flera reservationer anfördes. Utskottets utlåtande godkändes av riksdagen.

Kungl. Maj:t uppdrog den 15 juni 1944 åt 1942 års jordbrukskommitté att verkställa den av riksdagen sålunda begärda utredningen.

Frågan om expropriation av mark för komplettering av ofullständiga jordbruk har vid många tillfällen varit föremål för riksdagens uppmärksamhet och utredning av sakkunniga. *Utskottet.*

I det av 1936 års egnahemsutredning år 1938 avgivna betänkandet angående den statliga egnahemsverksamheten framlades bl. a. ett förslag till lag om sådan ändring av expropriationslagen, att expropriation skulle kunna äga rum för stärkande av ofullständiga jordbruk. Förslaget i denna del har dock icke föranlett proposition till riksdagen. Sedan emellertid frågan om expropriation för angivna ändamål genom motioner bragts under riksdagens prövning åren 1939, 1940, 1941 och 1942, anhöll riksdagen sistnämnda år i skrivelse till Kungl. Maj:t, att Kungl. Maj:t måtte efter verkställande av den ytterligare utredning som kunde anses erforderlig för riksdagen framlägga förslag till lagstiftning om expropriation av mark för stärkande av ofullständiga jordbruk. I anledning av motioner angående utredning om vissa åtgärder för åstadkommande av ekonomiskt bärkraftiga jordbruk anhöll 1944 års riksdag i skrivelse till Kungl. Maj:t på förslag av jordbruksutskottet, att utredning i motionernas syfte och enligt av utskottet angivna synpunkter måtte verkställas samt därav föranledda förslag så snart ske kunde föreläggas riksdagen. Jordbruksutskottet framhöll i utlåtandet bl. a. önskvärdheten av att de ofullständiga jordbruken såvitt möjligt bringades att upphöra. Därest de arealkompletteringar som erfordrades för att dylika jordbruk skulle göras bärkraftiga icke kunde komma till stånd genom frivilliga överenskommelser mellan vederbörande jordägare, kunde, anförde utskottet vidare, såsom yttersta åtgärd tvångsförfarande ifrågasättas.

Utredning rörande expropriation för komplettering av ofullständiga jordbruk pågår nu inom 1942 års jordbrukskommitté. Kommittén torde komma att redan innevarande år framlägga betänkande med förslag i ämnet.

Frågan om komplettering av ofullständiga jordbruk behandlas i den nu föreliggande motionen ur en mera snäv synvinkel än som tidigare i allmänhet anlagts å förevarande spørsmål. Motionären talar sålunda endast om komplettering av de ofullständiga jordbruken med skogsmark och gör i detta sammanhang gällande, att spørgsmålet om de mindre jordbrukens framtida bestånd tidigare nästan uteslutande kommit att inriktas på åkerjordens storlek. Vidare avser motionären endast skogsmark, tillhörig staten och vissa andra angivna slag av juridiska personer ävensom skogsspekulanter.

Med anledning av motionärens påstående, att spørgsmålet om ofullständiga jordbruks komplettering med skog tidigare icke i vederbörlig utsträckning beaktats, vill utskottet framhålla, att redan i den s. k. norrlandskommitténs år 1904 avgivna betänkande diskuterades frågan om förstärkning av dylika jordbruk med bl. a. nödig skogsmark. I förenämnda av egnahemsutredningen avgivna betänkande betonades uttryckligen, att den föreslagna expropriationslagstiftningen borde avse icke blott åker och äng utan även skog. Andra lagutskottet gjorde i det utlåtande som låg till grund för ovannämnda riksdagsskrivelse år 1942 icke undantag för något slag av mark. I jordbruksutskottets förut omförmälda utlåtande vid 1944 års riksdag nämndes, att det kunde bli nödvändigt att genom tvångsförfarande komplettera ofullständiga jordbruk med »jord eller skog».

Tidigare har ifrågasatts, huruvida ett eventuellt tvång att avstå tillskotts-jord borde riktas endast mot vissa slag av jordägare. De jordägare som särskilt avsetts ha varit fastighetsspekulanter och bolag. 1936 års egnahemsutredning har ansett övervägande skäl tala för att inlösningsrätten ej begränsas på sätt sålunda antytts. Ej heller har någon begränsning av förevarande art föreslagits i ovannämnda utskottsutlåtanden vid 1942 och 1944 års riksdagar.

Då frågan om expropriation för förstärkning av ofullständiga jordbruk sålunda i hela sin vidd redan är föremål för utredning, är någon riksdagsskrivelse i motionens syfte icke erforderlig. Utskottet förutsätter emellertid, att utredningen bedrivs med all skyndsamhet samt att Kungl. Maj:t snarast möjligt tager ställning till det förslag, vartill utredningen torde komma att föranleda.

På grund av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

att förevarande motion icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 1 mars 1945.

På andra lagutskottets vägnar:

DAVID NORMAN.

Vid ärendets behandling hava närvarit

från första kammaren: herrar *Norman*, *Holmbäck*, *Linder*, *Wistrand*, *Høge*, *Hallagård*, *Nils Elowsson* och *Hagman**;

från andra kammaren: herrar *Olovson* i Västerås*, *Pettersson* i Hällbacken, *Nilson* i Eskilstuna, fru *Johansson*, herrar *Carlsson* i Bakeröd*, *Andersson* i Eskilstuna, *Andersson* i Gisselås och *Andersson* i Alfredshem*.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.